

Bevezetés a nyelvtudományba

Mondattan (szintaxis)

Kiegészítés

Mondattan

Az egyszerű mondat szerkezete (É. Kiss 1992)
a fő összetevők lehetséges sorrendje:

Imre ismeri Erzsit.

Erzsit ismeri Imre.

Imre Erzsit ismeri.

Erzsit Imre ismeri.

Ismeri Imre Erzsit.

Ismeri Erzsit Imre.

szabad szórend esetén nem lenne jelentésbeli,
hangsúlyozásbeli különbség

Mondattan

igekötős igét tartalmazó mondat:

Imre vette el Erzsit.

Imre vette Erzsit el.

*Vette el Imre Erzsit.

tagadószót (kérdőszót) tartalmazó mondat:

Imre nem ismeri Erzsit.

Imre nem Erzsit ismeri.

*Nem Erzsit Imre ismeri.

*Imre ismeri nem Erzsit.

Mondattan

a mondatok hangsúlyozási és intonációs mintája
(jelölés: ' : kötelezően hangsúlyos,

- : kötelezően hangsúlytalan)

Imre 'ismeri Erzsit.

'Imre -ismeri Erzsit.

Erzsit 'ismeri Imre.

'Erzsit -ismeri Imre.

Imre Erzsit 'ismeri.

Imre 'Erzsit -ismeri.

Erzsit Imre 'ismeri.

Erzsit 'Imre -ismeri.

'Ismeri Imre Erzsit.

'Ismeri Erzsit Imre.

Mondattan

Általánosítások:

- kötelezően hangsúlyos az ige vagy az ige előtti összetevő
 - ha az ige előtti összetevő kötelezően hangsúlyos, az ige kötelezően hangsúlytalan
 - a kötelezően hangsúlyos összetevő elé 0, 1, vagy több választhatóan hangsúlyos összetevő kerülhet
 - az ige után 0, 1, vagy több választhatóan hangsúlyos összetevő állhat
- négy mondatpozíció különíthető el

Mondattan

- mondatkezdő pozíció: tetszés szerinti számú, nem kötelezően hangsúlyos kifejezés - TOPIK pozíció
- a közvetlenül az ige előtti pozíció: egyetlen hangsúlyos kifejezés - FÓKUSZ pozíció (az ige kötelezően hangsúly nélküli lesz)
- igei pozíció
- ige utáni pozíció: tetszőleges számú, nem kötelezően hangsúlyos kifejezés

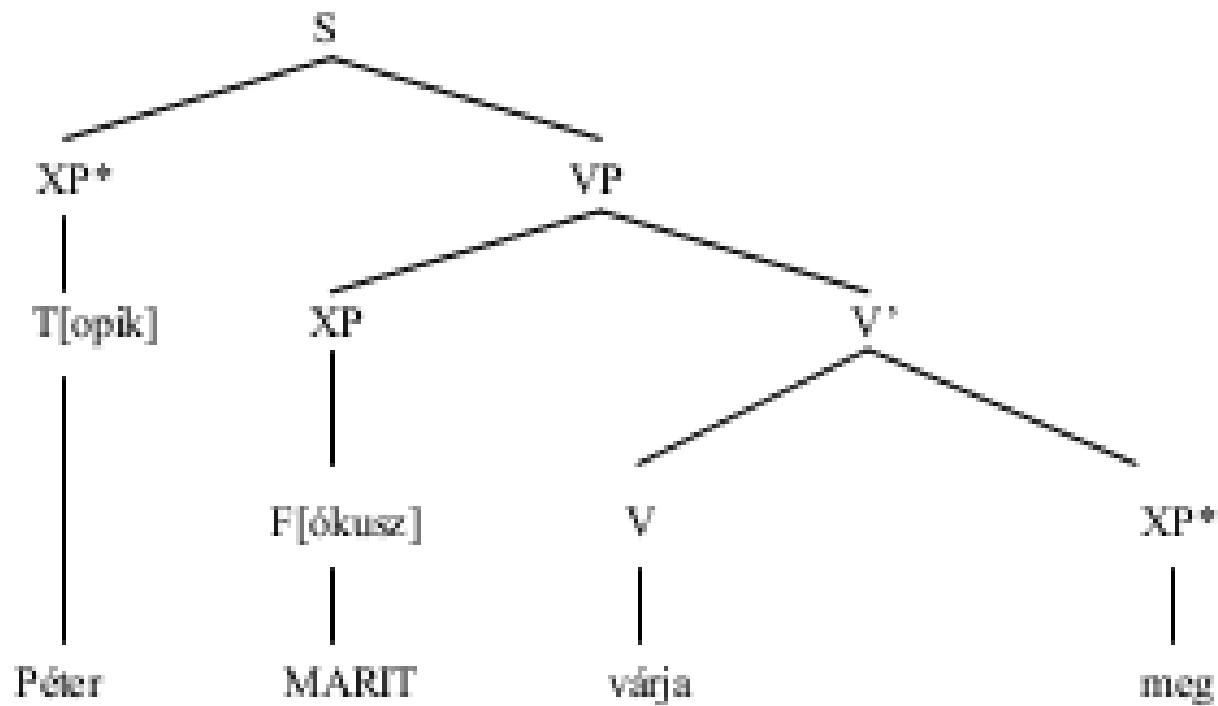
Mondattan

a magyar mondat szerkezete:

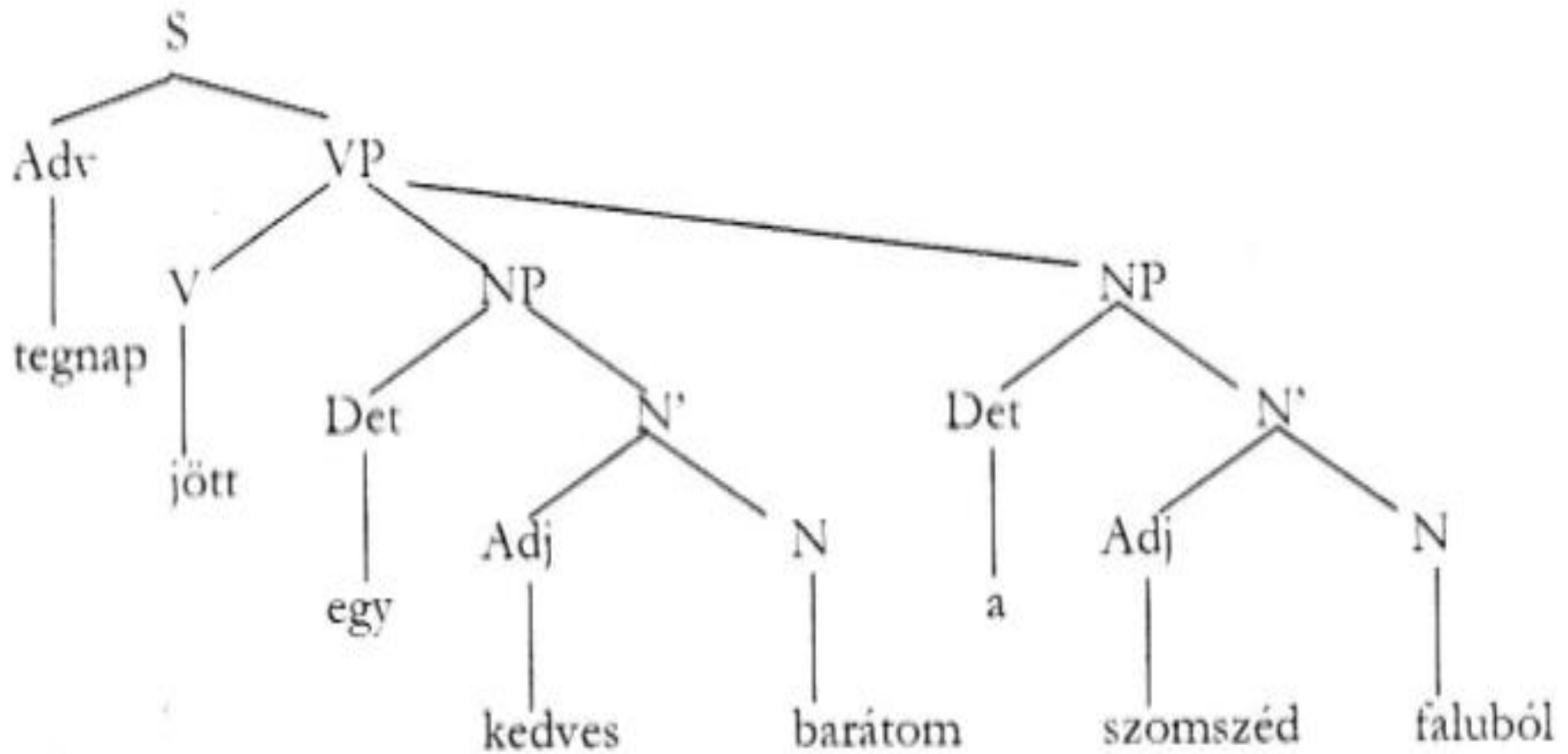
- logikai alany (topik) + logikai állítmány (VP)
- a VP fókuszra és egy szűkebb igei csoportra tagolódik (V')
- V' tartalmazza az igét és az ige utáni bővítményeket

Mondattan

a magyar mondat alapszerkezete

Mondattan

Mondattan

A topik és a fókusz pozíciók jelentéstöbbletet adnak a bennük található kifejezéseknek

topik:

- a mondat logikai alanya, a valóság valamely elemét előtérbe állítja, mégpedig azt, amelyről a mondat további része, a logikai állítmány állítást fog tenni
- általában főnévi csoport vagy posztpozíciós csoport
- üresen is maradhat

Mari szereti a derelyét.

A szőke lány szépen hegedült.

Mondattan

topik:

János kivette a könyvet a táskából.

A táskából kivette János a könyvet.

A könyvet kivette János a táskából.

- a topik pozícióban 0, 1, vagy több összetevő állhat:

Hull a hó.

A nyelvészetet Kati szereti.

Tavaly nyáron alig esett eső.

- a topik gyakran elhagyható, vagy névmással helyettesíthető:

(Tegnap) (Jánossal) elmentünk moziba.

Mondattan

fókusz:

- az ige előtti, kötelezően hangsúlyos elem
- utána az ige kötelezően hangsúlytalan lesz
- szemantikai szerepe a kizárással történő azonosítás, azaz a fókuszbán kiemelt elemet magában foglaló releváns halmaz többi tagjának kizárása
- semleges mondatban a fókuszbán nincs kitöltve
- ha a fókuszbán ki van töltve, az igekötő az ige mögé kerül
- a fókuszbán tetszőleges mondattani kategóriájú lehet

'Pista -jött fel a lépcsőn. (és nem Laci, stb.)

Imre 'a polcra -tette a könyvet . (és nem az asztalra, stb.)

Imre 'gondterhelten -ült le az asztalhoz. (és nem vidáman)

Mondattan

kontrasztív topik:

- a topikok közül az első, a mondat bal szélén áll
 - prominens hangsúly és emelkedő intonáció jellemzi, utána szünet van
 - a ‚bezzeg’ szó természetes utána
 - a mondat további része erre a szereplőre igaz, de valamilyen más hasonló dologra nem
- √Pistát kitüntették. (de Lácit nem, pedig ...)
- √Grúzul tud András. (angolul bezzeg nem)

Kötelező irodalom

Farkas Judit: Mondatok. Digitális tananyag.
letölthető:

www.nytud.hu/nyelv_es_nyelvek/megoldasok/digitalismondatok.ppt

Ajánlott irodalom

É. Kiss Katalin: Az egyszerű mondat szerkezete. In: Kiefer Ferenc (szerk.): *Strukturális magyar nyelvtan. Mondattan.* Budapest: Akadémiai Kiadó, 1992